



Stockholms
stad

**Trygghet och
studiero i
Stockholms stads
skolor
November 2021**

stockholm.se

Sammanfattning

Kommunfullmäktige har gett utbildningsnämnden i uppdrag att årligen utarbeta en rapport om trygghet och studiero i stadens skolor. Utbildningsförvaltningen har för andra gången genomfört detta uppdrag. I årets rapport redovisas trygghet respektive studiero som två separata undersökningar. I bilaga 1 finns en redovisning av resultaten från stadens elevundersökning avseende trygghet och studiero.

Undersökningen om trygghet visar att begreppet kan förstås som bestående av tre delar. När elever definierar trygghet i skolan beskriver de:

- en fysisk trygghet, att känna sig säker i alla delar av skolan,
- en social samhörighet med andra elever, och
- tillitsfulla relationer till lärarna och förutsägbarhet i undervisningen.

Det är därmed viktigt att skolans trygghetsarbete täcker in samtliga av dessa tre delar. Genom att analysera vilken typ av otrygghet som eleverna eventuellt upplever skapas bättre förutsättningar för att trygghetsarbetet blir träffsäkert.

Undersökningen om studiero visar att de skolor som har kommit långt med arbetet för studiero har en bred definition av begreppet. Skolorna definierar studiero som att eleverna är fokuserade på lärande och att skolan tar ansvar för att eleverna möter en lärmiljö som ger dem förutsättningar att vara det. Samtidigt framträder att det finns inbyggda svårigheter med att använda begreppet studiero i ett utvecklingsarbete.

Rapporten identifierar följande för det fortsatta kvalitetsarbetet:

- Skolors trygghetsarbete bör täcka in en fysisk, en social och en relationell dimension samt bör genomföras i nära dialog med eleverna.
- Begreppen trygghet respektive studiero bör behandlas separat i uppföljning och analys av utbildningsförvaltningens verksamheter. Elevernas upplevelse av studiero bör analyseras tillsammans med de indikatorer som framför allt mäter deras upplevelse av undervisningen.

Innehåll

Sammanfattning	3
Elevers perspektiv på trygghet	5
Elevers fysiska trygghet är ofta god	5
En social gemenskap bidrar till trygghet.....	6
Tillitsfulla relationer mellan elever och lärare är centralt för trygghet	8
Hur skolor arbetar för trygghet.....	10
Slutsatser om trygghet.....	11
Studiero – att skapa goda förutsättningar för lärande	13
En definition som innebär att vara fokuserad på lärande	13
Studiero är ett mångtydigt begrepp och därmed svårt att använda	14
Mer effektivt att följa upp hur eleverna uppfattar sitt lärande	14
Ett utvecklingsarbete kopplat till elevernas lärande	15
Slutsatser om studiero	16
Bilaga 1. Trygghet och studiero utifrån elevundersökningen	18
Elevers upplevelse av trygghet.....	18
Elevers upplevelse av studiero	22

Elevers perspektiv på trygghet

Av utbildningsförvaltningens förra rapport framgår att det finns en utmaning och ett behov av att gå på djupet med vilka elever som är otrygga och varför. I den här rapporten lyfts därför särskilt fram hur eleverna själva beskriver sina upplevelser av trygghet i skolan. Syftet är att få bättre kunskap om hur otrygghet i skolan kan förstås och därmed åtgärdas.

För att undersöka elevernas upplevelser av trygghet genomfördes en intervjustudie på fem grund- och gymnasieskolor under våren 2021. Skolorna representerar en bredd i socioekonomiska förutsättningar samt olika program på gymnasieskolan. Bland grundskolorna är urvalet avgränsat till elever på högstadiet eftersom de eleverna i högre utsträckning uttrycker otrygghet i stadens enkätundersökningar. Urvalet inkluderar elever i grundsärskolan, gymnasiesärskolan och elever som får särskilt stöd. På varje skola genomfördes tre gruppintervjuer med elever, totalt ingår 55 elever.

När de eleverna som vi intervjuade beskriver hur de ser på trygghet i skolan framträder en bild av att begreppet trygghet kan delas in tre delar. Det handlar om en fysisk, en social och en relationell upplevelse av trygghet. I texten nedan fördjupas hur eleverna uttrycker sig om dessa delar.

Elevers fysiska trygghet är ofta god

När eleverna berättar vad trygghet betyder för dem inleder de ofta med att beskriva en känsla av att vara säker eller bekväm på skolan. Att vara trygg innebär även en frånvaro av vissa känslor, som att inte vara orolig eller rädd.

Den fysiska tryggheten påverkas bland annat av hur skolans lokaler ser ut. I det ingår vilken känsla som eleverna får av lokalerna och vad lokalerna bjuder in till. I citatet nedan beskriver en elev hur skolans lokaler påverkar upplevelsen av trygghet:

En mysigare stämning hade gjort skillnad. Då känner jag mig mer trygg. Lokalerna är viktiga. Hur miljön ser ut, det påverkar.

Att lokalernas utformning har betydelse för elevernas upplevelse av trygghet framträder tydligt i intervjuerna och eleverna beskriver förbättringar som de önskar att skolan gjorde. Samtidigt menar de att de ofta känner sig trygga på samtliga platser på skolan. Att vissa

skolor har installerat övervakningskameror tar en del elever upp som något som specifikt har ökat känslan av säkerhet.

Det finns exempel på när det har skett allvarliga händelser i skolan som har påverkat elevernas känsla av trygghet. Av de intervjuer som ingår i den här studien framgår att sådana händelser är ovanliga och att elevernas erfarenhet är att skolan tar dessa på allvar och agerar kraftfullt. Skolans agerande ses därmed som en del i att återställa elevernas trygghet. I citatet nedan beskriver en elev betydelsen av att elever kan lita på att skolan inte ser mellan fingrarna:

När man fattar att skolan lägger engagemang till det minst lilla då kände man sig ganska trygg. De ser inte genom fingrarna.

Sammanfattningsvis framgår det tydligt bland de elever som ingår i den här studien att de uppfattar känslan av att vara säker i skolan som en betydelsefull och grundläggande del i att vara trygg. I det ingår att eleverna kan lita på att inget kommer att hända dem, att personalen kommer att agera om något skulle inträffa samt att lokalerna har trygghetsskapande utformning.

I intervjuerna uttrycker eleverna att deras känsla av fysisk trygghet i skolan ofta är mycket god. Eleverna lämnar därför snabbt den delen av trygghet och beskriver i stället mer utförligt de delar som handlar om mötet med andra elever och med skolans personal.

En social gemenskap bidrar till trygghet

I intervjuerna beskriver eleverna hur viktigt det är att känna en social gemenskap med andra elever på skolan för att vara trygg. Det handlar om att ha vänner i skolan, känna tillhörighet och känna sig accepterad. En elev menar att trygghet är att kunna vara sig själv:

Trygghet är att kunna vara sig själv. Att du känner att du passar in, du ska inte behöva vara någon annan här än den du är.

Att inte behöva låtsas att du är någon annan och att känna att andra kommer att ta emot dig för den du är beskriver eleverna som betydelsefullt för att de ska känna sig trygga. För att uppnå denna form av trygghet blir skolans värdegrundarbete viktigt, vilket även eleverna tar upp under intervjuerna som trygghetsskapande.

Förutom att ha vänner och någon att vara med på rasten, beskriver även eleverna hur viktigt det är för deras trygghet att det finns en bredare social gemenskap. I det ingår att det finns en social närhet till en större grupp elever utanför den egna klassen eller årskursen.

Eleverna menar att känslan av trygghet ökar om de känner fler. Det handlar inte om att ha fler nära vänner, utan att vara bekant med en större grupp elever.

När vi frågade eleverna vad skolan kan göra för att öka deras sociala trygghet var ett vanligt svar att det inte går att tvinga någon att bli vän och att sådana försök från skolan uppfattas som krystade. Det eleverna önskar är att skolan organiserar tillfällen för dem att lära känna fler utanför den egna klassen eller årskursen. De elever som har varit med om sådana sociala aktiviteter har positiva erfarenheter. En elev berättar att det bidrar till att sociala gränser suddas ut, vilket särskilt har en positiv effekt för elever som är blyga:

I början av sjuan hade vi en dag, vi drog ut och spelade spel. Det skulle vara bra om de gjorde det nu. Det är ett bra tillfälle att lära känna andra. När vi gör sådant så kommer de blyga mer in i klassen. Det märks sen.

Ett aktivt arbete för att öppna sociala dörrar över årskurs- och klassgränser kan bidra till att det blir lättare att få kontakt, vilket eleverna lyfter som viktigt för deras sociala trygghet. En elev beskriver det kärnfullt som ”när du lär känna fler så blir du trygg med fler”.

De elever som vi intervjuade som går i gymnasieskolan beskriver i högre utsträckning än eleverna på högstadiet att de upplever en social trygghet. Gymnasieeleverna menar att möjligheten att välja utbildning efter intresse i sig ger bidrar till social gemenskap. När eleverna jämför hur deras upplevelse av trygghet har förändrats under skolgången lyfter eleverna i gymnasieskolan särskilt den sociala gemenskapen, vilket en elev beskriver som:

I gymnasiet kan man söka sig till de man känner sig trygg med. Det var svårt att gå sin egen väg på högstadiet, då var det mer uppdelat. Här kan man umgås med alla.

Sammanfattningsvis är en social gemenskap med andra elever en betydelsefull del i elevers trygghet. Det handlar om att ha vänner, att vara accepterad och att känna tillhörighet med en större grupp. I detta är skolans värdegrundsarbete och ett medvetet arbete för att bryta sociala barriärer viktiga delar för att öka elevernas trygghet.

Tillitsfulla relationer mellan elever och lärare är centralt för trygghet

Den tredje delen av elevers trygghet i skolan handlar mötet mellan lärare och elev. Eleverna beskriver att lärarnas bemötande och relationen till lärarna i hög utsträckning påverkar deras trygghet.

Eleverna menar att upplevelsen av trygghet ökar om de kan lita på att lärarna vill dem väl och om de kan lita på att de får stöd. En elev beskriver det som känslan av att lärarna är på deras sida. En annan elev menar att det är viktigt att känna att läraren *vill* skapa en relation till dem. Eleverna betonar betydelsen av att lärarna är genuint intresserade och att de både lyssnar och agerar. De berättar att det finns lärare som de uppfattar bara är där för att ”göra ett jobb” och att de lärarna som ”obrydda”. För att relationen ska bli tillitsfull behöver eleverna uppfatta att det finnas en äkta omtanke, vilket en elev beskriver som:

Det måste finnas en värme bakom. Inte att de säger det för att de måste. De måste säga det och visa att de menar det.

I intervjuerna ger eleverna exempel på hur lärarna arbetar för att skapa tillitsfulla relationer med dem. Det är allt från små saker som att hälsa på eleverna till att de uppmärksammar om någon har en dålig dag och frågar hur eleven mår. Det handlar även om att eleverna får en känsla av att det är viktigt för lärarna att eleverna lyckas i skolan. När eleverna ska ge exempel på lärare som de har en tillitsfull relation med lyfter de ofta sin mentor.

I de fall när relationen brister så påverkar det eleverna på flera sätt. Bland annat beskriver eleverna att deras trivsel och motivation minskar. Eleverna berättar också att det ofta blir stökigt på de lärarnas lektioner. När relationen brister tvekar eleverna att vända sig till lärarna eftersom de inte säkra på att de kommer bli lyssnade på. En elev beskriver att de *kan* men inte *vill* vända sig till de lärarna:

*Man kan vända sig till dem, men man vill inte.
Man vet inte om man kommer att bli förstådd.*

Relationen till lärarna påverkas även av vad som sker i undervisningen. Här ger elever exempel på hur lärarnas bemötande både kan skapa trygghet och otrygghet. Eleverna menar att upplevelsen av trygghet ökar när de vet vad som kommer hända och förstår vad de ska göra. I den meningen handlar trygghet om förutsägbarhet och tydlighet. När eleverna möter en sådan undervisning beskriver de även att stress och oro minskar.

Det finns en del av elevernas trygghet i förhållande till lärarna som handlar om att inte bli bestraffad, orättvist behandlad, utpekad eller på något annat sätt exponerad. En elev berättar om hur olika lärares bemötande påverkar upplevelsen av trygghet:

Det finns lärare som stöttar för att man ska lära sig rätt saker. Sen finns det lärare som har bestraffning om man säger fel. Man känner sig mer trygg med lärare som vill att man ska lära sig.

Eleverna ger exempel på hur lärarnas agerande i undervisningen har en direkt koppling till deras känsla av trygghet. En elev berättar att vissa lärare har ett dåligt bemötande när eleverna ställer frågor eller när de svarar på lärarens frågor. Andra beskriver att de inte vill gå fram till tavlan för att de kan bli utsatt som den som har fel framför alla andra. En elev beskriver vilken betydelse det har för lärandet att inte behöva vara rädd för att göra fel:

Det viktiga är läraren. Har du en schysst lärare då ser du fram emot att ha den lektionen, och har du en bra lektion då kommer du att lära dig mer. Jag ser fram emot lektioner där läraren är bra, där jag kan få kontakt med läraren, jämfört med lektioner där jag är rädd för att göra fel. Det handlar mycket om lärarens bemötande.

Lärarna har en viktig roll i förhållande till eleverna, och även en maktposition. Därför menar eleverna att det är centralt att de kan känna sig trygg med lärarna. En elev säger: ”har man lärare som man inte gillar, då påverkas hela dagen”. När lärarna visar att de förstår och bryr sig om eleverna, då stärker det en känslomässig kontakt i relationen. På motsvarande sätt minskar kontakten om det förekommer skäll, hot eller straff.

Hur relationerna till lärarna ser ut har därmed en stark påverkan på elevernas vardag i skolan, deras möjligheter till lärande och deras känsla av trygghet. Det eleverna beskriver handlar om känslan av att kunna lita på att lärarna vill dem väl, känna att lärarna bryr sig om dem, att det finns förutsägbarhet och tydlighet i undervisningen samt en ömsesidig respekt. Om relationen brister kan det bidra till stress, otrygghet och bristande motivation. På motsvarande sätt beskriver eleverna att tillitsfulla relationer skapar engagemang för lärande, trygghet och trivsel.

Hur skolor arbetar för trygghet

I den här studien ingår även intervjuer med representanter för skolledning och elevhälsa för att få deras bild av hur de utvalda skolorna arbetar för elevers trygghet. Även om de skolor vi besökte har skilda förutsättningar finns det delar som är gemensamma. En sådan gemensam utmaning är att begreppet trygghet betyder olika saker för olika elever. Det medför att det blir svårt för skolorna att tolka resultat från enkätundersökningar. Det gäller oavsett om resultaten är positiva eller negativa, vilket en rektor beskriver:

Vi har höga värden på enkätundersökningar men det är svårt att bedöma vad det står för.

Andra skolor uttrycker att eleverna ofta svarar ”mittenalternativet” och att det gör det svårt för skolan att tolka resultatet.

Det finns skolor som har mött ovanstående utmaning genom att bryta ner resultaten från enkäter klassvis och därefter diskutera med eleverna. Eleverna får då med egna ord beskriva vad som ligger bakom svaren, vilket skolan sedan sammanställer. En rektor menar att ”att sitta och diskutera med eleverna, det har gett resultat”. En annan skola har valt att göra flera kortare och mer frekventa ”temperaturmätningar” som de menar ger en bättre ingång till en dialog med eleverna. Andra beskriver att de vill ”använda eleverna mer” och gör i stället intervjuer.

Utifrån intervjuerna med både elever och personal framgår att det inte råder någon brist på enkätundersökningar om elevernas trygghet. Eleverna berättar att de ”svarar på enkäter hela tiden”, men att de inte kan se vad det leder till. Den bristande återkopplingen beskriver en elev som känslan av ”att man skulle göra ett matteprov som de kastar”. På olika sätt uttrycker eleverna att de inte förstår varför de ska svara enkäterna och att de inte får återkoppling om hur resultaten tas om hand. Det är även en bild som vissa av skolorna har. En rektor säger att det är meningslöst göra en enkät om personalen inte också diskuterar resultaten med eleverna.

När det gäller hur skolorna ser på vad trygghet betyder är det tydligt att de har identifierat att trygghet innefattar olika delar. Skolorna arbetar parallellt med den fysiska miljön, elevernas sociala tillhörighet, en organiserad rastverksamhet, tillitsfulla relationer, tydlighet i undervisningen och mot alla former av kränkningar, såväl analoga som digitala. Skolorna betonar särskilt betydelsen av ett relationellt arbete. En rektor säger:

Hur vi stärker det relationella. Det är nog det som eleverna tycker är viktigt. Ju mer trygg relationen är desto mer trygga blir eleverna. Och om det inte fungerar med någon lärare, det är där vi ser en otrygghet.

Det finns skolor som har förstärkt elevhälsan med personal som har i uppdrag att skapa relationer till eleverna. I det ingår bland annat att fånga upp och medla i konflikter och att ge stöd till lärarna att stärka deras relationer till eleverna. En rektor beskriver att det relationella arbetet märks genom att eleverna i högre utsträckning vänder sig till de vuxna och att det påverkar stämning på skolan:

Det vi ser är att det har blivit mjukare stämning, det har blivit närmare mellan elever och vuxna. De isolerade sig förut, de tog inte kontakt. De vuxna tog inte heller kontakt. Men nu går de till vuxna i högre utsträckning.

Att den skolan har ett starkt relationellt arbete berättar även eleverna. En elev säger: ”Det finns många som bryr sig om oss. Det märks att skolan jobbar med att skapa relationer med oss elever”.

Andra skolor beskriver att de skulle behöva utöka med personal som särskilt arbetar med att stärka relationer, men att de har svårt att finansiera det. En skola menar att deras budget är för snäv för att ha råd med en sådan satsning:

Vi har en för snäv ram för att tala om det. Vi kan inte bara anställa någon extraperson, då måste vi ta det någon annanstans. Även om vi är ett starkt socioekonomiskt område så har vi fortfarande de här utmaningarna.

Slutsatser om trygghet

Utifrån de intervjuer som ingår i den här studien är det tydligt att trygghet är ett begrepp som består av flera olika delar. Att vara trygg i skolan handlar om att vara säker, bekväm, att kunna vara den du är och känna samhörighet. Elevers trygghet påverkas även av förutsägbarhet och tydlighet i undervisningen samt av att det finns tillitsfulla relationer till lärarna där eleverna får känslan att lärarna bryr sig om dem och hur det går för dem.

De skolor som ingår i studien beskriver samtliga ett aktivt arbete för att skapa trygghet för eleverna, men även en utmaning med att fånga upp elevernas upplevelser. Ett vanligt sätt att mäta trygghet är att göra enkäter. Här finns en inbyggd svårighet i och med att

trygghetsbegreppet innehåller flera delar. Eleverna kanske upplever en god fysisk trygghet men inte en social trygghet, eller vice versa. Detta gör det även svårt för skolan att tolka och agera på svaren. Utan kunskap om vilken typ av otrygghet eleverna upplever är det svårt att sätta in träffsäkra åtgärder.

De goda exempel som finns från den här studien handlar om skolor som har satsat på en nära dialog med eleverna och på att stärka tillitsfulla relationer mellan elev och personal. Det är något som såväl eleverna som skolledningarna på dessa skolor lyfter som särskilt betydelsefullt för att öka upplevelsen av trygghet.

En nära dialog med eleverna bör finnas både i undersökningen av elevernas upplevelse av trygghet och i återkopplingen. Av intervjuerna framkommer att det finns elever som känner en stark frustration över att gång på gång fylla i enkäter utan att förstå vad som händer med resultatet. Genom en dialog med eleverna kan en skola få bättre information om vad eventuell otrygghet beror på och även återkoppla att elevernas synpunkter tas omhand. De skolor som enbart förlitar sig på enkäter riskerar även att fastna i att mäta de aspekter av trygghet som är lättast att mäta, kanske framför allt en fysisk trygghet.

Det finns många trygga skolor och många trygga elever. Men det finns också otrygghet och för att komma åt den är det viktigt att vara medveten om att trygghet är en upplevelse som består av olika delar och att dessa behöver undersökas och åtgärdas var för sig samt i nära dialog med eleverna.

Studiero – att skapa goda förutsättningar för lärande

Under hösten 2021 genomförde utbildningsförvaltningen intervjuer med rektorer på två grundskolor och två gymnasieskolor i Stockholm stad. Syftet var att identifiera vilka utmaningar och framgångar som skolorna möter i arbetet med studiero och vilka erfarenheter som kan fungera som lärdomar. Utgångspunkt är utbildningsförvaltningens förra rapport om trygghet och studiero där det framgår att det finns ett behov av att stärka systematiken och tydligare integrera studiero som en del av utvecklingsarbetet för undervisningen.

Gemensamt för de skolor som valdes ut till den här studien är att de har en definition av begreppet studiero som handlar om att skapa goda förutsättningar för elevernas lärande. Dessa skolor driver även ett förbättringsarbete på flera nivåer där studiero länkas samman med ett vidare utvecklingsarbete kring undervisningens kvalitet.

En definition som innebär att vara fokuserad på lärande

Det som utmärker skolorna som ingår i den här studien är att de har en vid definition av vad studiero innebär, där flera faktorer spelar in. De menar att studiero handlar om i vilken utsträckning som skolan ordnar en lärsituation som gör det möjligt för eleverna att vara fokuserade på det som är syftet med undervisningen. Dessa skolor sätter därmed fokus på skolans ansvar för att skapa studiero, det vill säga, hur undervisningen bedrivs och vilka förutsättningar för lärande som finns, snarare än på hur eleverna agerar. En rektor säger att det är viktigt med en sådan definition av studiero eftersom tysta klassrum i sig inte säger något om vilket lärande som pågår:

Studiero är att man har riggat en situation där förutsättningar för lärande är så bra som möjligt. Det är lätt att tolka studiero som att det bra ska vara tyst. Det är ju inte samma sak.

Skolorna menar att studiero kan förstås som att eleverna är ”on task”, det vill säga, att eleverna är sysselsatta med den uppgift som de förväntas arbeta med. De beskriver även att lärarna diskuterar med eleverna att studiero kan innebära olika saker under olika delar av en lektion. Syftet med dialogen är att tydliggöra för eleverna när det kan förekomma en högre ljudnivå och när det bör vara tyst.

Skolorna betonar att det är betydelsefullt att det finns ett samtal, både bland personalen och med eleverna, om vad studiero är och hur studiero kan förstås. Det pågår därmed ett aktivt arbete på skolorna för att skapa en delad förståelse för begreppet studiero.

Studiero är ett mångtydigt begrepp och därmed svårt att använda

Även om skolorna arbetar med att skapa en samsyn kring vad studiero innebär beskriver de även en kritik mot begreppet. De menar att det finns återkommande uppfattningar om att studiero främst är sammankopplat med ordningsfrågor. Skolorna behöver därmed hantera att begreppet ofta förstås i sin snäva bemärkelse och att det finns skillnader i lärares och elevers förförståelse. De menar att eleverna ofta har en snäv definition som framför allt handlar om ljudnivån i klassrummet medan lärare snarare ser på studiero utifrån en vidare förståelse. Skillnaden i begreppsförståelsen blir ett hinder eftersom skolan behöver lägga tid och kraft på att uppnå en samsyn, vilket riskerar att sakta ner utvecklingsarbetet.

Vissa av skolorna menar därför att begreppet studiero inte blir användbart i deras förbättringsarbete eftersom det ständigt leder tanken till en snäv förståelse som handlar om ordning och regler där eleverna många gånger får hållas ansvariga för brister i studiero. Vissa av skolorna har därför börjat lämna begreppet studiero för att i stället använda begrepp som arbetsklimat eller studiemiljö.

Mer effektivt att följa upp hur eleverna uppfattar sitt lärande

För att komma runt den problematik som finns kring begreppet studiero finns det skolor som har valt att i stället fokusera sina analyser på hur eleverna uppfattar undervisningen, hur deras motivation för lärande ser ut och vilka eventuella svårigheter som eleverna möter. Utgångspunkten är att elever som har svårt med motivation, eller som inte förstår vad som förväntas av dem, inte har förutsättningar att delta i ett effektivt lärande. Genom att arbeta med motivation, meningsfullhet och tydlighet får eleverna bättre förutsättningar att vara fokuserade på lärande, vilket skolorna menar leder till bättre studiero för samtliga.

Skolorna har erfarenheter av att det uppstår situationer när yttre störningar blir ett hinder för eleverna att vara fokuserade på undervisningen. Vid de tillfällena agerar skolorna för att bryta sådana störningar, men betonar att det inte är de reaktiva åtgärderna som i längden är effektiva för att skapa studiero. Skolorna berättar att de har sett bättre effekt för elevernas lärande när de analyserar

varför eleverna inte är fokuserade på undervisning och hur undervisningen kan utvecklas, än av att förtydliga regler och arbeta med åtgärdstrappor vid överträdelser. Utgångspunkten är att när undervisningen är av hög kvalitet så leder det studiero. En rektor säger:

Vi har sett att där vi har undervisning av god kvalitet som engagerar och motiverar eleverna, det leder till att det även blir lugnt och tryggt. När eleverna lyckas så följer det andra med.

Utgångspunkten för skolorna i den här studien är att de uppfattar bristande studiero framför allt som symptom på brister i lärmiljön. Därmed blir begreppet studiero en ingång till att undersöka orsakerna till att det finns brister, och att dessa eftersöks i lärmiljön.

Ett utvecklingsarbete kopplat till elevernas lärande

De skolor som ingår i den här studien beskriver alla att de arbetar med en mängd insatser för att stärka elevernas studiero. Skolorna betonar att deras erfarenhet är att det är en mångfald av faktorer som bidrar till att eleverna kan vara fokuserade på lärande. Det finns inte en ensam åtgärd som skapar studiero och även åtgärder med andra huvudsakliga syften kan bidra till studiero som en följd-effekt.

En skola beskriver att de har skapat långa arbetspass, vilket de menar är en organisatorisk faktor som bidrar till studiero. Skolan har erfarenhet av det ofta är i inledningar och avslutningar som det blir stökigt. Genom att ha längre arbetspass blir den andel av lektionen som utgörs av dessa kritiska moment mindre. Skolan har sett den typen av organisation leder det till att elevernas motivation ökar och att de därmed får bättre förutsättningar att vara fokuserade på lärande. Andra exempel på främjande insatser är att eleverna inte själva får bestämma var de ska sitta eller vem de ska arbeta tillsammans med.

Skolorna beskriver att de arbetar med studiero på olika nivåer. De menar att det finns en förförståelse att studiero främst handlar om vad som sker i klassrummet. Samtidigt som det finns en nära koppling till lärarens ledarskap, tillitsfulla relationer, struktur, kvalitet och tydlighet i undervisningen så menar skolan att studiero även är sammankopplat med en struktur- och processnivå som inbegriper hela skolans arbete. Den strukturella nivån handlar bland annat om hur skolan organiserar, och vid behov förändrar, klasser, grupper och personal. Processnivån innefattar att alla lärare drar åt

samma håll och att det finns en samsyn kring både arbetsätt och förhållningssätt samt ett kollegialt lärande där det är lätt att få stöd som lärare. Skolorna menar att det skapas en ackumulerad effekt av flera olika insatser som sammantaget bidrar till studiero och att det är svårt att lyfta ut något som mer betydelsefullt än det andra.

En skola beskriver att de arbetar med insatser som spänner från att höja kvaliteten i undervisningen till att skapa förutsägbarhet under hela skoldagen. Det handlar om vad som händer i klassrummet, men även om att det finns förutsägbarhet på raster, i matsalen och i fritidshemmet. Rektorn berättar:

Många saker som vi har arbetat med har inte handlat om att förbättra studieron, men det har gett effekt på klassrumsklimatet, som konfliktlösning, styrda rastaktiviteter och mera rörelse. Vilket bidrar till förutsägbarhet och färre konflikter. Eleverna vet vad som förväntas av dem på skolgården, i korridoren och i klassrummet. Det skapar mindre oro.

Förutom att motverka konflikter har skolan parallellt drivit ett arbete för att höja kvaliteten i undervisningen. Det har bland annat handlat om att skapa en tydlig lektionsstruktur och förutsägbarhet i undervisningen samt att förtydliga instruktioner, mål och syfte med lärandet. Skolan betonar särskilt betydelsen av att de har drivit ett utvecklingsarbete som alla lärare har varit med på och att de har ökat personalens kompetens specifikt i relation till de behov som eleverna har.

Hur elevers upplevelse av studiero hänger samman med andra undervisningsnära faktorer finns illustrerat i bilaga 1, sidan 24–25, utifrån en analys av Stockholm stads årliga elevundersökning.

Slutsatser om studiero

Upplevelsen av studiero bland eleverna är något som regelbundet följs upp i stadens enkäter och som även används som en indikator i utbildningsnämndens uppföljning av Stockholm stads skolor. En svårighet som många skolor brottas med är att själva begreppet studiero tolkas och förstås olika, vilket även påverkar användbarheten som indikator.

De skolor som medverkar i den här studien beskriver att det finns uppfattningar om studiero i begreppets snäva bemärkelse, det vill säga, att det är tyst på lektionerna. Det framkommer också att det finns tolkningar som utgår från att det framför allt skulle vara tydligare regler eller disciplinära åtgärder som främjar studiero.

Skolorna i den här studien arbetar i stället med en definition av studiero som innebär att eleverna är fokuserade på lärande och att de ägnar sig åt de uppgifter som förväntas. Deras arbete utgår även från att orsakerna till eventuella brister i studiero finns i lärmiljön och de förutsättningar för lärande som skolan skapar.

För att öka användbarheten av begreppet studiero arbetar skolorna med att föra en dialog med både elever och personal om hur begreppet kan förstås. Syftet är att skapa den samsyn som behövs för att det ska vara meningsfullt att följa upp studiero. Skolorna menar att det är ett arbete bitvis i motvind då begreppet i sig leder tanken till ro, det vill säga, att det är lugnt och tyst. De betonar samtidigt att det är betydelsefullt att ha en dialog med eleverna för att tydliggöra förväntningarna på eleverna i olika delar av undervisningen.

Ytterligare en svårighet som skolorna lyfter med begreppet studiero är att det av vana kopplas samman med ett trygghetsarbete och då främst utifrån en föreställning om att ”ordning och reda” leder till studiero. Skolorna i den här studien ger exempel på hur det har medfört att studiero reduceras till åtgärdande insatser för att minska ordningsstörningar, där eleverna tenderar att hållas ansvariga för brister i studieron. Ett arbete för att öka ”trygghet och studiero” på det sättet riskerar därmed att både bli reaktivt och ineffektivt, då det snarast handlar om att mildra symtomen på en lärmiljö som inte möter elevernas behov.

Slutsatsen utifrån den här undersökningen är att om studiero som begrepp ska användas i uppföljning och analys behöver det göras utifrån att det framför allt handlar om hur eleverna upplever undervisningen. Elevernas upplevelse av studiero bör därmed länkas samman med andra indikatorer som syftar till att följa elevernas upplevelser av undervisningen i stället för att vara sammankopplat med trygghet.

Bilaga 1. Trygghet och studiero utifrån elevundersökningen

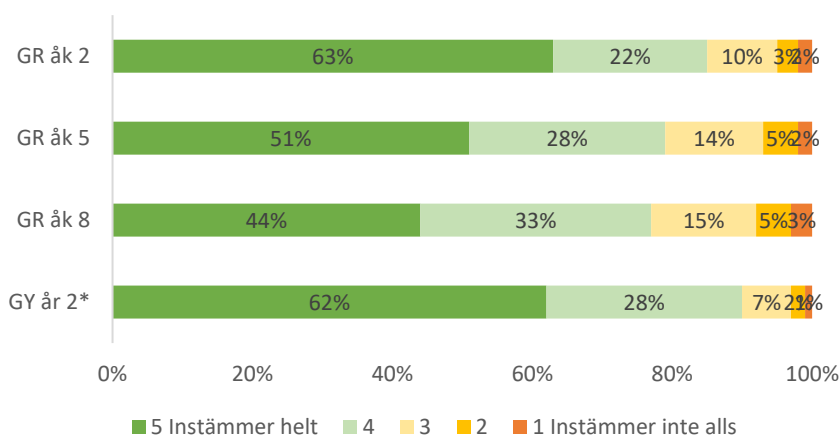
Varje år svarar elever i grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan i Stockholm stad på en enkät om hur de upplever sin skola. I denna bilaga redovisas resultatet från den undersökning avgränsat till de frågor som handlar om trygghet och studiero.

I utbildningsförvaltningens förra rapport om trygghet och studiero gjordes en utförlig redovisning och analys utifrån resultat från elevundersökningen. I denna rapport redovisas en kortare uppdatering av årets resultat samt i vissa fall en jämförelse av utvecklingen över tid.

Elevers upplevelse av trygghet

Precis som tidigare år instämmer en majoritet av eleverna helt eller delvis i påståendet ”Jag känner mig trygg i skolan”. Andelen elever som instämmer är som högst i gymnasieskolans år 2 (90 procent) och i grundskolans årskurs 2 (85 procent). I årskurs 5 instämmer 79 procent av eleverna och i årskurs 8 är den andelen 77 procent.

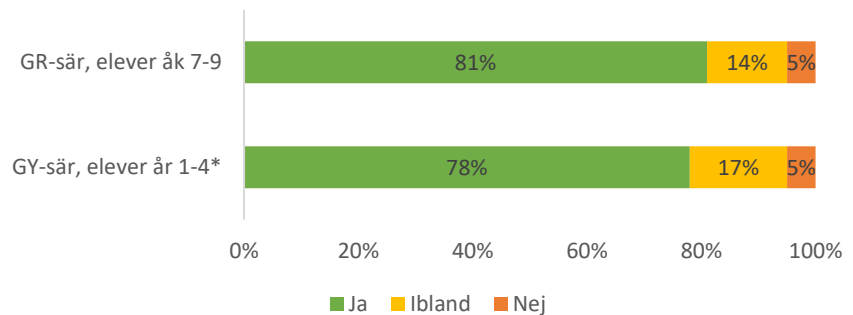
Diagram 1. I vilken utsträckning eleverna i grund- och gymnasieskolan instämmer i påståendet ”Jag känner mig trygg i skolan”. Andel elever.



*För GY är formuleringen ”Jag känner mig trygg på min skola”.

Av eleverna som går i årskurserna 7 – 9 i grundsärskolan svarar 81 procent ja på frågan ”Är du trygg i skolan”. Motsvarande andel bland eleverna i gymnasiesärskolan är 78 procent.

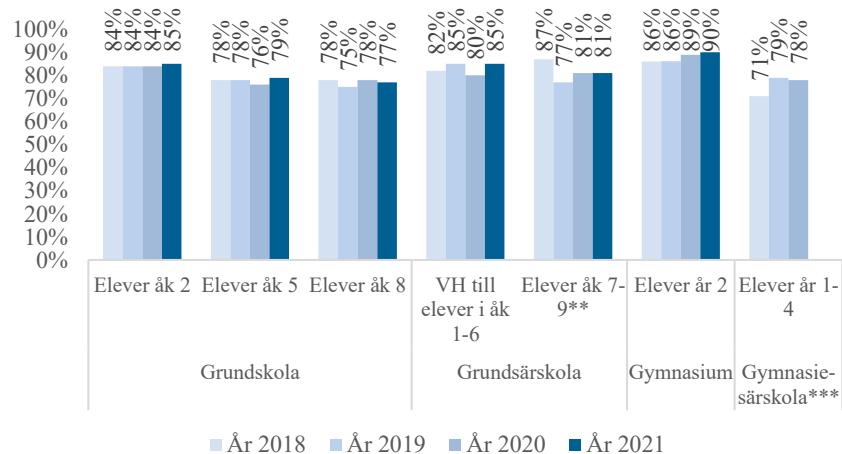
Diagram 2. Hur elever i grundsär- och gymnasiesärskolan svarar på frågan "Är du trygg i skolan?". Andel elever.



*GY-sär: resultatet är för 2020. Ingen undersökning genomfördes 2021.

Andelen elever som svarar att de är trygga i skolan har inte nämnvärt förändrats under de senaste åren. För de elever som går år 2 på gymnasieskolan finns en svagt uppåtgående trend. Bland eleverna i grundskolan varierar resultaten med enstaka procentenheter mellan åren. I grundsärskolan och gymnasiesärskolan finns något större förändringar mellan åren, men utifrån att antalet svarande är färre i dessa skolformer bör förändringarna tolkas med försiktighet.

Diagram 3. Utveckling över tid avseende andel elever som svarar* "Jag känner mig trygg i skolan" respektive "Jag är trygg i skolan".



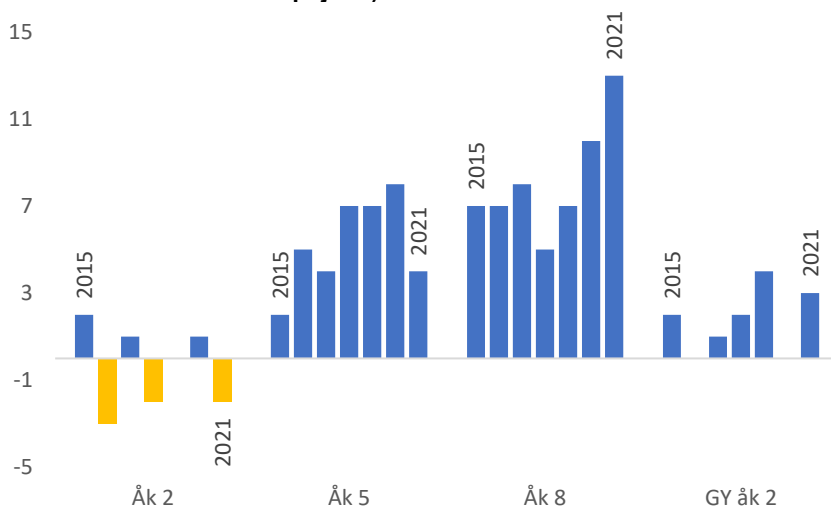
*Elever GR + GY: Andel som svarat 4 eller 5 på 5-gradig skala där 5 är "Instämmer helt" (Frågeformulering GY: "Jag känner mig trygg på min skola"). Elever Gr-sär + Gy-sär: Andel som svarat "Ja" på frågan "Är du trygg i skolan", där övriga alternativ är "Ibland" och "Nej". Vårdnadshavare till GR-särelever: "Mitt barn känner sig tryggt i skolan": andel som svarat 4 eller 5 på 5-gradig skala där 5 är "Instämmer helt".

**Elever GR-sär åk 7-9: Fram till och med 2020: "Jag känner mig trygg i skolan": Andel som svarat 4 eller 5 på 5-gradig skala där 5 är "Instämmer helt". From 2021: Andel som svarat "Ja" på frågan "Är du trygg i skolan", där övriga alternativ är "Ibland" och "Nej".

***Undersökning för GY-sär genomfördes ej 2021

Det finns skillnader mellan hur pojkar och flickor svarar att de upplever trygghet i skolan. Skillnaden mellan könen är som störst i årskurs 8 och 5. Bland eleverna i årskurs 8 har den skillnaden även ökat under de senaste åren. Skillnaderna mellan könen är små bland de yngsta (årskurs 2 i grundskolan) och de äldsta (år 2 på gymnasieskolan).

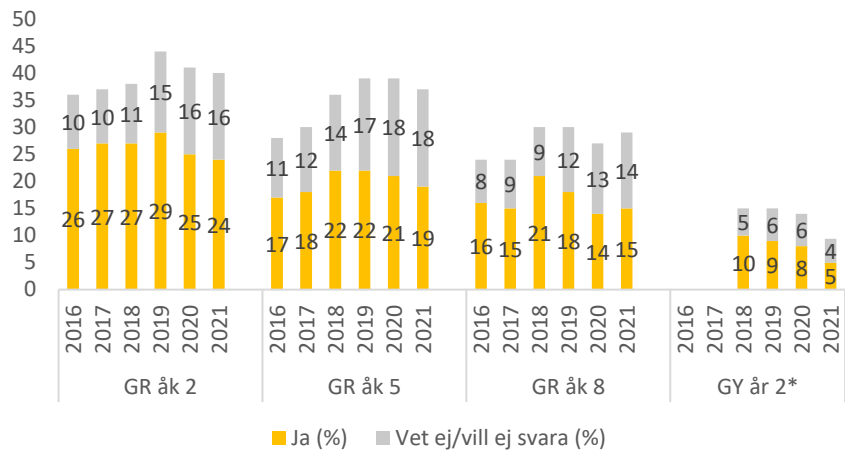
Diagram 4. Könskillnad över tid avseende andelen elever som instämmer i påståendet "Jag känner mig trygg i skolan"*. (Blå stapel innebär en högre andel instämmande bland pojkar.)



*"Jag känner mig trygg i skolan" (GR)/"Jag känner mig trygg på min skola" (GY). Instämmer = svarat 4 eller 5 på 5-gradig skala är 5 är "Instämmer helt".

Avseende upplevelsen av att bli illa behandlad på skolan är det eleverna i grundskolans årskurs 2 som i högst utsträckning uppger att de har blivit utsatta, följt av eleverna i årskurs 5. Under de senaste åren syns dock en svagt minskande trend för dessa grupper. Även bland eleverna i gymnasieskolans år 2 minskar antalet elever som svarar att de har blivit illa behandlad. Bland eleverna i årskurs 8 skiftar resultaten mellan åren.

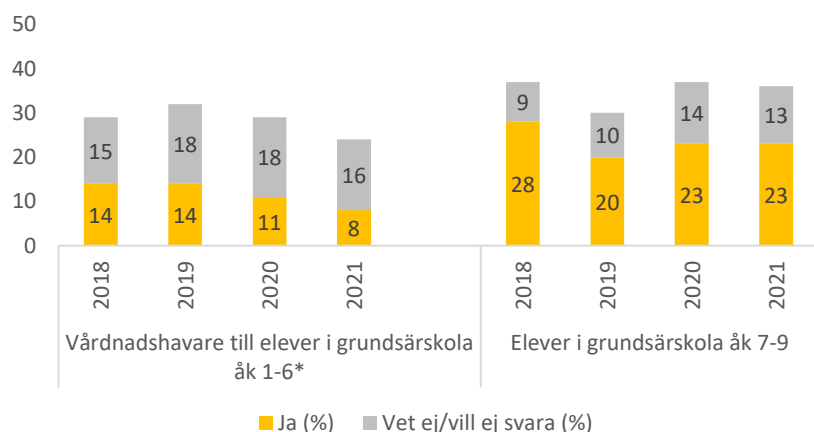
Diagram 5. Andel elever i grund- och gymnasieskolan som svarar "Ja" respektive "Vet ej/vill ej svara" på frågan "Upplever du att du har blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) på din skola? Med det menas att du har blivit kallad elaka saker, retad, utfryst, hotad, knuffad, slagen eller illa behandlad på annat sätt".



*Frågeformulering GY: "Upplever du att du under detta läsår har blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) på din skola? Med det menas att du har blivit utfryst, hotad, slagen eller illa behandlad på annat sätt".

Det är en låg, och sjunkande, andel av vårdnadshavarna till elever i grundskolans årskurser 1 – 6 som svarar att deras barn har blivit illa behandlad på skolan. Bland eleverna i grundskolans årskurser 7 – 9 finns en större andel som svarar att de har blivit illa behandlad, vilket motsvarar ungefär en fjärdedel av eleverna.

Diagram 6. Andel i grundskola- och gymnasieskolan som svarar "Ja" respektive "Vet ej/vill ej svara" på frågan "Upplever du att du har blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) på din skola?". Utveckling över tid. Andel i procent.

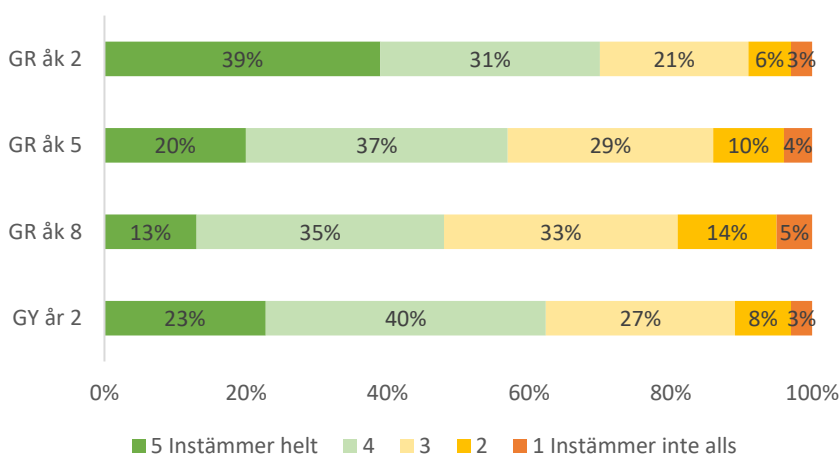


*Fråga till vårdnadshavare: "Upplever du att ditt barn har blivit illa behandlad (kränkt/trakasserad) på skolan? Med det menas att ditt barn har blivit kallad elaka saker, retad, utfryst, hotad, knuffad, slagen eller illa behandlad på annat sätt. (Tänk på hela höstterminen och fram till nu)"

Elevers upplevelse av studiero

När eleverna svarar i vilken utsträckning de kan arbeta i lugn och ro på lektionerna är det återigen de yngsta och de äldsta eleverna som instämmer i högst utsträckning. Bland eleverna i grundskolans årskurs 2 motsvarar det 70 procent av eleverna och i gymnasieskolans år 2 är det 63 procent. I årskurs 5 är det lite mer än hälften av eleverna som instämmer att de kan arbeta i lugn och ro. I årskurs 8 motsvarar den andelen något mindre än hälften av eleverna.

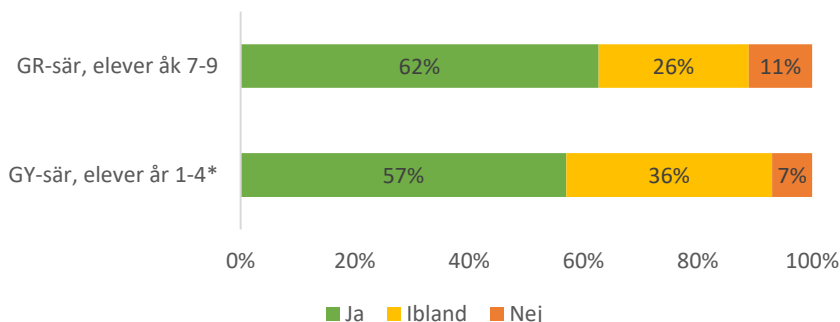
Diagram 7. I vilken utsträckning eleverna i grund- och gymnasieskolan svarar att de instämmer i påståendet "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna"*. Andel elever.



*Fullständigt påstående GR åk 2: "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan göra mina uppgifter, både ensam och i grupp)" Fullständigt påstående GR åk 5 och 8: "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan fokusera på mina uppgifter, både ensam och i grupp)" Fullständigt påstående GY: "Det är arbetsro på mina lektioner"

Bland eleverna i grundsärskolan är det 62 procent som svarar att de har lugn och ro på lektionerna. I gymnasiesärskolan motsvarar den andelen 57 procent.

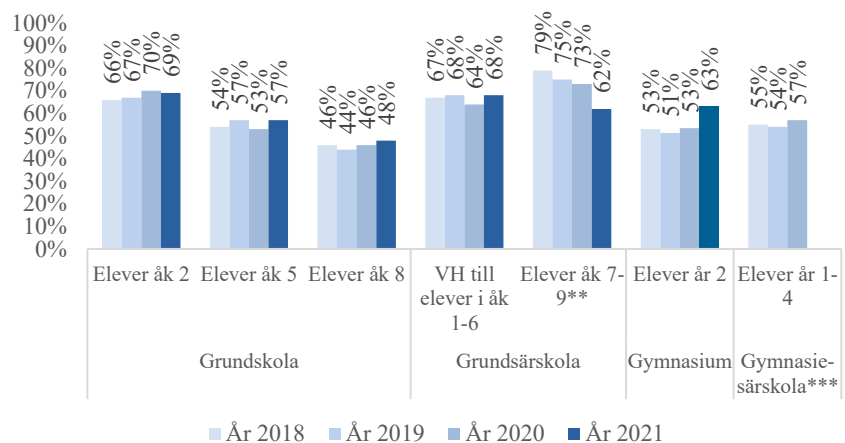
Diagram 8. Hur elever i grundsär- och gymnasiesärskolan svarar på frågan "Är det lugn och ro på lektionerna?". Andel elever.



*GY-sär: Resultat för 2020, ingen undersökning genomfördes 2021.

När vi jämför hur elevernas upplevelse av att arbeta i lugn och ro på lektionerna har utvecklats ut över tid är det vanligast förekommande att resultaten växlar med några enstaka procentenheter mellan åren. Det som i viss mån sticker ut är att det har skett en minskning av arbetsro bland eleverna i grundsärskolans årskurser 7 – 9 samt en ökning av arbetsro bland eleverna i gymnasieskolans år 2.

Diagram 9. Utveckling över tid avseende andel elever som svarar "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna" respektive "Det är lugn och ro på lektionerna"*



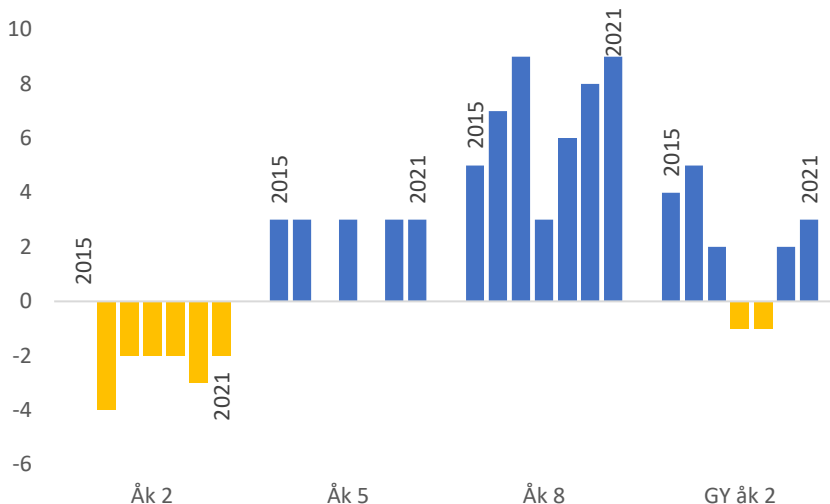
*Elever GR: "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan fokusera på mina uppgifter, både ensam och i grupp)" Elever GY: "Det är arbetsro på mina lektioner". Vårdnadshavare GR-sär: "Mitt barn kan arbeta i lugn och ro på lektionerna". Andel som svarat 4 eller 5 på 5-gradig skala där 5 är "Instämmer helt". Elever Gr-sär + Gy-sär: Andel som svarat "Ja" på frågan "Är det lugn och ro på lektionerna", där övriga alternativ är "Ibland" och "Nej".

**Elever GR-sär åk 7-9: Fram till och med 2020: samma fråga och svarsalternativ som GR. From 2021: Andel som svarat "Ja" på frågan "Är det lugn och ro på lektionerna", där övriga alternativ är "Ibland" och "Nej".

***Undersökning för GY-sär genomfördes ej 2021.

Hur elever upplever arbetsro skiljer sig åt beroende på om de är flickor eller pojkar. De största skillnaderna mellan könen avseende arbetsro finns bland eleverna i årskurs 8. I årskurs 2 svarar flickorna i högre utsträckning än pojkarna att de upplever arbetsro. På gymnasieskolans år 2 växlar resultatet över åren.

Diagram 10. Könsskillnad och utveckling över tid avseende andelen elever som instämmer i påståendet ”Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna”*. (Blå stapel innebär en högre andel instämmande bland pojkar.)



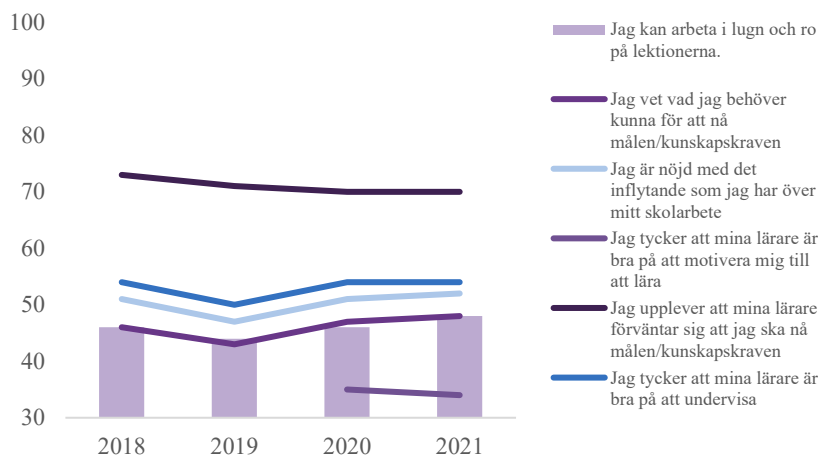
*Fullständigt påstående GR åk 2: ”Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan göra mina uppgifter, både ensam och i grupp)” Fullständigt påstående GR åk 5 och 8: ”Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan fokusera på mina uppgifter, både ensam och i grupp)” Fullständigt påstående GY: ”Det är arbetsro på mina lektioner”. Instämmer = svaret 4 eller 5 på 5-gradig skala är 5 är ”Instämmer helt”.

I utbildningsförvaltningens förra rapport om trygghet och studiero visades genom en faktoranalys att studiero främst samvarierar med frågor som handlar om hur eleverna upplever undervisningen. Till denna rapport har vi valt att illustrera hur denna samvariation ser ut.

Bland eleverna i grundskolans årskurs 8 är andelen elever som svarar att de instämmer i att de kan arbeta i lugn och ro på lektionerna i hög utsträckning sammanfallande med andelen som instämmer i påståendena ”Jag tycker att mina lärare är bra på att undervisa”, ”Jag är nöjd med det inflytande som jag har över mitt skolarbete” och ”Jag vet vad jag behöver kunna för att nå målen/kunskapskraven”.

En viss samvariation finns även med påståendena ”Jag upplever att mina lärare förväntar sig att jag ska nå målen/kunskapskraven” samt ”Jag tycker att mina lärare är bra på att motivera mig till att lära”.

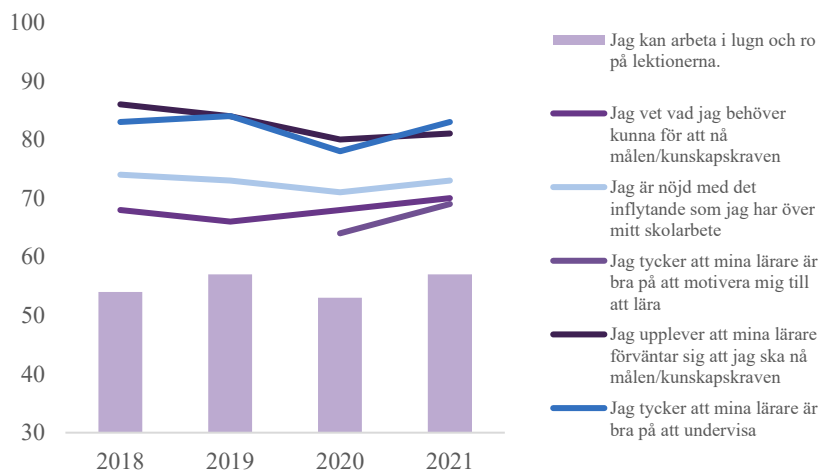
Diagram 10. Utveckling över tid avseende andel elever i årskurs 8 som instämmer i påståendet "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna" samt de påståenden som samvarierar med detta.



Andel som instämmer i respektive påstående. "Instämmer" innebär ett svar på 4 eller 5 på en 5-gradig skala där 5 motsvarar "Instämmer helt". OBS: Bruten skala.

Bland eleverna i grundskolans årskurs 5 finns liknande samvariationer som för eleverna i årskurs 8. Över lag instämmer eleverna i årskurs 5 i högre uträkning i påståendena än eleverna i årskurs 8.

Diagram 11. Utveckling över tid avseende andel elever i årskurs 5 som instämmer i påståendet "Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna" samt de påståenden som samvarierar med detta.



Andel som instämmer i respektive påstående. "Instämmer" innebär ett svar på 4 eller 5 på en 5-gradig skala där 5 motsvarar "Instämmer helt". OBS: Bruten skala.

Ovanstående diagram visar att elevers upplevelse av studiero är nära förknippat med faktorer som framför allt handlar om hur de upplever undervisningen. Genom att lägga samma elevers upplevelse av studiero med andra undervisningsnära faktorer skapas bättre möjligheter för att identifiera förklaringar till ökande eller minskande nivåer av studiero bland eleverna.